

Provinciale Staten van Fryslan
Postbus 20120
8900 HM LEEUWARDEN

Ljouwert, 27 juny 2023

Ferstjoerd,

27 JUNI 2023

Ús merkteken : 02118197
Ôfd/Opjefte : Grien Fryslan
Opsteld troch :
Jo merkteken :
Taheakke(n) :

Ûnderwerp : Ontwerpversie gebiedsprogramma FPLG en aanvraag
Maatregelpakketten.

Geachte Statenleden,

Wij willen deze brief benutten om u te informeren over een tweetal besluiten van ons college van 27 juni 2023. Het gaat om het vaststellen van de ontwerpversie gebiedsprogramma FPLG en het aanvragen van de Maatregelpakketten NPLG.

1. Het college heeft de ontwerpversie van het gebiedsprogramma FPLG vastgesteld. Deze versie wordt zoals vereist voor 1 juli 2023 aangeboden aan het ministerie van LNV, minister Van der Wal.

Wij hebben de conceptversie met verschillende mensen en organisaties besproken, in regiobijeenkomsten met betrokken partijen in de provincie, bestuurdersavonden en gesprekken met diverse experts en belangengroepen. Daarnaast zijn er zienswijzen ontvangen van de meeste Friese gemeenten, het Wetterskip Fryslân en uiteraard van uw Staten, vanuit uw vergadering op 31 mei.

In het bijlagendocument is een overzicht te vinden van alle schriftelijke en digitale reacties die zijn ontvangen en hoe deze zijn verwerkt in het ontwerpdocument. Alle organisaties en personen die hebben gereageerd ontvangen het ontwerpdocument FPLG met daarbij het genoemde overzicht. Ook worden de negen moties die uw vergadering heeft aangenomen meegezonden naar Den Haag.

Overigens merken wij voor de volledigheid op dat het recent vastgestelde ontwerp FPLG ook binnenkort in formele zin open wordt gesteld voor inspraak.

Wijzigingen van concept- naar ontwerp FPLG

Onderstaand geven wij beknopt weer wat de belangrijkste wijzigingen zijn van 'concept' naar 'ontwerp'.

1. Financiële onderbouwing

Een nadere onderbouwing van de overhead en proceskosten. Er zijn geen landelijke definities; in het FPLG komen wij tot de volgende uitgangspunten:

- Artikel 2 kosten; dit zijn alle kosten die niet direct aan maatregelpakketten zijn te relateren, denk bijvoorbeeld aan inkoop en subsidieverlening vanuit de staande organisatie. Vanuit Fryslân dringen wij er op aan dat deze vergoeding ook beschikbaar komt voor het Wetterskip, de gemeenten, de Terreinbeherende organisaties en de landbouworganisaties. Vanuit Fryslân gaan wij uit van 5% artikel 2 kosten. Het Rijk voert momenteel een onderzoek uit naar deze kosten waar wij aan meewerken.
- Organisatiekosten; dit zijn kosten die nodig zijn voor de overall organisatie van de uitvoering en de generieke aanpak. Vanuit Fryslân gaan wij uit van 5% organisatiekosten.
- Proceskosten: dit zijn de kosten van de gebiedsgerichte aanpak zelf. Vanuit Fryslân gaan wij uit van 10% proceskosten.

Bovenstaande aanscherping leidt tot een stijging van 10% van de in het conceptstuk geraamde kosten. Ook wordt er in de bijlage een betere onderbouwing gegeven van de kostenraming, inclusief grond/flankerend beleid.

2. Investeringsagenda

Gezien de zeer beperkte tijd van voorbereiding was er in de conceptversie geen onderbouwing gegeven van de Investeringsagenda. Inmiddels is die wel voorhanden in de vorm van maatregelpakketten die bij het Rijk worden aangevraagd. Wij vragen vier maatregelpakketten aan:

1. Natuur: bomen/bos, boerenland natuur, weidevogels, Fries Natuur Netwerk en Kennisontwikkeling
2. Water en Bodem: planvorming, agrarisch waterbeheer, kennis en innovatie
3. Klimaat: Veenweide (Aldeboarn - de Deelen, Akkrumer Goedland, Hegewarren, Idzegea en gebiedsgerichte aanpak)
4. Landbouw/Sociaaleconomisch: beheerfonds Friese Landbouw / Kritische Prestatieindicatoren, tweede tranche 'laaghangend fruit' en 'Wetter en Moar'.

In totaal bedraagt de aanvraag voor de Friese investeringsagenda € 327 mln. De focus ligt hierbij op 2024 en 2025.

3. Sociaaleconomische analyse

De sociaaleconomische analyse is verder onderbouwd. Er zijn inmiddels – deels kwantitatieve – onderbouwingen ontvangen van het Planbureau Fryslân en het Innovatieplatform Fryslân die zijn verwerkt. Daarnaast gaan we dieper in op de ambities voor de brede welvaart.

4. Natuur

Er zijn flink wat aanvullingen en wijzigingen rondom de teksten t.b.v natuur. De belangrijkste daarvan zijn de aanvullingen die wij inhoudelijk kunnen geven op basis van de natuurdoelanalyses. Daarnaast zijn de teksten in de bijlagen ingekort en is er een specificatie van de soorten en habitats onder de taakstellingen van de Vogel- en habitatrichtlijn. Ten slotte zijn er nog aanvullingen over de aanpak van het Fries Natuur Netwerk en concretisering van mogelijke maatregelen.

5. Overig

Naast bovenstaande punten zijn er tekstwijzingen op velerlei onderdelen, zonder dat het inhoudelijk kader wezenlijk verandert. De belangrijkste daarvan zijn:

- Ruimtelijke kwaliteit; wordt meer integraal en leidend principe en gekoppeld aan het sociaaleconomische doel
- Gebiedsgerichte aanpak; voorstel om dit najaar te komen tot duidelijke kaders
- Risico's; hierover is een aparte paragraaf opgenomen
- Kennis- en innovatieagenda; verduidelijking en concretisering van de onderwerpen en specificatie in een bijlage
- Water: teksten verduidelijkt en aangescherpt waar nodig
- Bodem: verduidelijkt welke acties voor de korte termijn zijn voorzien

Komend proces van het FPLG

Bij de herziening van de handreiking NPLG in maart is aangegeven dat uiterlijk op 1 april 2024 het definitieve Nationaal Programma Landelijk Gebied moet zijn vastgesteld. Dit betekent dat voor die tijd de twaalf Provinciale Programma's Landelijk Gebied, inclusief de Natuurdoelanalyses en de maatregelpakketten, moeten zijn beoordeeld. Het toetsproces van het FPLG bestaat uit drie stappen:

- Ambtelijk advies van het Rijk
- Advies van het zogeheten Kennisconsortium
- Advies van de Ecologische Autoriteit.

Op basis van deze drie adviezen brengt de Minister een advies uit over het voorliggende plan. Dit advies kan drie oordelen bevatten: goedkeuring, afkeuring of goedkeuring onder voorwaarden. De mogelijkheid bestaat om nieuwe inhoudelijke ontwikkelingen – denk aan het landbouwakkoord en de vaststelling van de natuurdoelen – mee te nemen bij de vaststelling van de definitieve versie van het FPLG. Ook de eerdergenoemde inspraakreacties zullen een plek krijgen in het definitieve FPLG. Vervolgens verwerken de provincies een en ander in het definitieve FPLG, dat uiteindelijk door GS kan worden vastgesteld. Naar verwachting zal dit ergens in het voorjaar van 2024 zijn.

Investeringsagenda FPLG

Het college heeft besloten om de vereiste bijlage Maatregelpakketten Transitiefonds, bestaande uit vier aanvragen voor het Transitiefonds NPLG, vast te stellen. Deze bijlage en aanvragen maken integraal onderdeel uit van het gebiedsprogramma FPLG.

Het Rijk heeft provincies gevraagd ten minste twee maatregelpakketten in te dienen als bijlage van de Provinciale Plannen Landelijk Gebied, zodat provincies snel aan de slag kunnen. Het Rijk gaat deze als eerste beoordelen, dus nog voorafgaand aan de gebiedsprogramma's. Provincie Fryslân wil zo snel als mogelijk van start gaan met de uitvoering van maatregelen en vraagt vier pakketten aan. Dit zijn pakketten op de onderdelen natuur, water en bodem, klimaat (Veenweide) en sociaaleconomisch.

Voor meer informatie over de inhoud van deze Maatregelpakketten verwijzen wij u graag naar de genoemde bijlage bij het gebiedsprogramma FPLG.

Met deze aanvragen doen wij een beroep op het Transitiefonds NPLG. De totale omvang van deze aanvragen betreft een bedrag van zo'n € 327 miljoen voor de jaren 2024 en 2025. Met deze middelen vullen wij de in het FPLG genoemde Investeringsagenda. In alle aanvragen is een percentage van 10% proces-/uitvoeringskosten opgenomen.

Wij gaan ervan uit dat wij u hiermee voldoende hebben geïnformeerd. Vanzelfsprekend informeren wij u over de voortgang van toetsing van het FPLG, de maatregelpakketten en Natuurdoelanalyses, zo gauw wij daarover meer informatie hebben.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Fryslân,

drs. A.A.M. Brok, voorzitter

A. Schepers, MSc, secretaris

Reactienota concept Frysk Programma Landelijk Gebied

Bij de publicatie van het concept Frysk Programma Landelijk Gebied (FPLG) hebben we gevraagd om reacties en overwegingen, om mee te nemen in het proces van concept naar ontwerp Frysk Programma Landelijk Gebied. In totaal hebben we 26 reacties mogen ontvangen. Deze reacties zijn allemaal gelezen en zoveel als mogelijk verwerkt in het ontwerpprogramma. Omwille van de lengte van deze reactienota hebben we niet alle punten uit alle reacties in detail weergegeven; we beperken ons tot de hoofdlijnen/kern van de reactie in de onderstaande tabellen. De reacties zijn op willekeurige volgorde opgenomen. Veel punten zijn echter wel verwerkt, waaronder tekstuele opmerkingen en details. Daarnaast zijn kleine opmerkingen en overwegingen veelal rechtstreeks in de tekst verwerkt, zonder dat ze in de onderstaande tabellen zijn benoemd.

Veel reacties gaan over de toekomstige samenwerking, de verdere uitvoering van het FPLG, geven bijvoorbeeld suggesties over te nemen mogelijke maatregelen en doen aanbevelingen voor de inrichting van gebiedsprocessen, bestaande processen waarbij kan worden aangehaakt en sprekende voorbeelden. We zijn dankbaar voor deze reacties en nemen ze mee in de verdere uitwerking richting gebiedsprocessen. Ze zijn vaak niet in de tekst van het hoofddocument verwerkt omdat het document daarmee te uitgebreid en onoverzichtelijk wordt. Een aantal reacties gaan over de Natuurdoelanalyses (NDA's) en over Fryslân Klimaatbestendig 2050+. Voor FK2050+ zijn deze reacties ook binnengekomen, de reactienota hiervoor wordt gelijktijdig bestuurlijk behandeld, we hebben deze reacties hier niet nogmaals weergegeven. Voor de natuurdoelanalyses geldt dat hier de komende periode op kan worden ingesproken; deze zijn momenteel nog niet gepubliceerd. Een aantal punten gaan over inhoudelijke vragen, bijvoorbeeld over hoe de landelijke doelen zijn afgeleid en onderbouwd. In de provinciale programma's landelijk gebied is geen ruimte om doelen bij te stellen. Desondanks gaan we graag met u in gesprek, bijvoorbeeld op een van de momenten waarop er overlegd kan worden over het FPLG, zoals de webinars en de regiobijeenkomsten om u inhoudelijk hierin mee te nemen. De reactienota wordt te uitgebreid op het moment dat we alle punten inhoudelijk uitwerken.

Tenslotte geven veel insprekers ons hun visie mee op de problematiek, de rol van de overheid en oplossingsrichtingen. We danken u hartelijk voor het meegeven van uw overwegingen. Ze helpen ons om onze samenwerkingen verder te verbeteren.

Reactie van	Kern van de reactie	Wat hebben we ermee gedaan
LTO Noord namens alle agrarische organisaties die deelnamen in de hackathon	1. Noodzaak voor plan B als landbouwakkoord niet doorgaat 2. Meer perspectief voor de landbouw in het stuk bieden/schetsen 3. Landbouwgrond blijft landbouwgrond. Vervangende hoogwaardige grond nodig bij afwaarderen. Primair streven naar behoud productiecapaciteit Friese landbouw, landbouwgrond moet voorrang hebben op andere doelen. 4. Friese grondpot onvoldoende gevuld, meer vullen om flexibel en snel te kunnen handelen. Niet afhankelijk worden van het Rijk. 5. Situatie niet zo slecht als in NDA's gesteld, andere stukken ander beeld. Maak gebiedsanalyses onderlegger vervolg FPLG i.p.v. NDA's. Stelliger afstand nemen van KDW. 6. Tenminste 600 miljoen i.p.v. 50 reserveren voor innovatie 7. PAS melder en interimers onderbelicht. 8. Zorg om sociaaleconomische impact van te grote stapeling van doelen in specifieke gebieden. In definitieve FPLG gedegen sociaaleconomische impactanalyse opnemen, bijsturen in lastenverdeling 9. Economisch belang landbouw onderbelicht. Bij alle keuzes afvragen: economisch verantwoord? Economisch belang en perspectief landbouw deel uit laten maken van doelen. 10. Binnen FPLG geen aandacht voor vitale bodem 11. Geen uitwerking van governance. Landbouw wil prominente positie in inbreng en besluitvorming.	1. bij onverhoopt geen landbouwakkoord wordt een plan B de kern van het definitieve FPLG 2. Perspectief deels geschetst in 5.5, maar willen we verder uitwerken met sector zelf en in gebieden 3. streven naar compensatie in grond is uitgangspunt in programma. Sociaaleconomische vitaliteit, waaronder die van de landbouw, is in programma een doel gelijkwaardig aan de andere hoofddoelen. Maar ook voor andere hoofddoelen ruimte nodig. Landbouwgrond kan daarom geen absolute prioriteit krijgen 4. voorontwerp deelt deze lijn, zie 6.1 5. NDA's vereiste Rijk maar vinden we zelf ook belangrijk. Echter, onderlegger, geen heilige waarheid. Kenniscommissies erkend in o.a. 4.5. NDA's in looptijd verbeteren en aanvullen/corrigeren met analyses per gebied in gebiedsprocessen. Delen scepsis KDW 6. Ook andere onderdelen van het FPLG bevatten mogelijkheden tot innovatie. 7. Meer aandacht besteed aan PAS-melders en interimers in 4.4. Daarin aangegeven dat oplossing problematiek PAS-melders hoogste prioriteit heeft 8. Stapeling niet geheel te voorkomen, problemen concentreren zich soms in bepaalde gebieden. Wel zullen we extra aandacht in die gebieden hebben voor sociaaleconomische impact en lastenverdeling. In definitief FPLG (voorjaar 2024) komt uitgebreide sociaaleconomische impactanalyse.

	Graag uitvoeringsorganisatie tussen provincie en gebied in. 12. Onvoldoende duidelijk welke doelen nu verplicht zijn. Daarnaast verwezen naar ontwerpvisie FK2050+, terwijl daar nog geen besluitvorming over geweest is 13. Voorstander van doelen per bedrijf. In bijlage gaat programma uit van een emissieplafond per 2035 van 40kg NH3 (ammoniak) per hectare per jaar. Onaanvaardbaar op zaken vooruitlopen. 14. Doelen FPLG kunnen niet in stand blijven als de middelen ontoereikend zijn. 15. Pleidooi voor hogere vergoedingen op Anlb en langere contractperioden	9. sociaaleconomische vitaliteit landelijk gebied vierde hoofddoel van het plan (verwijzen). Economisch belang en perspectief landbouw nadrukkelijk deel daarvan. 10. meer aandacht voor vitale bodem, zie 5.3 11. Governance uitgebreider uitgewerkt in 4.3 en bijlage 9. Uiteindelijke vormgeving in samenspraak met partners, waaronder landbouw 12. Omgang met doelen in algemene zin omschreven in H3. 13. verwijderd uit de bijlage 14. Wij delen dit uitgangspunt. Zie 8.3 en 8.4 15. Wij delen dit uitgangspunt, zie 6.4
--	---	---

Reactie van	Kern van de reactie	Wat hebben we ermee gedaan
Toezeggingen aan Staten door gedeputeerde Hoogland	1. Biologische landbouw 2. Onderbouwing 500 miljoen Brede Welvaart 3. Wat zit al in bestaande programma's 4. Aantal mol nodig om PAS-melders te legaliseren 5. Bijlage 17 Arkbak toevoegen 6. Dierenwelzijn opnemen	1. De essentie van uw reactie is verwerkt in hoofdstuk 5.5. (landbouw) van het FPLG 2. De essentie van uw reactie is verwerkt in hoofdstuk 5.4 (sociaaleconomische vitaliteit) 3. - 4. De essentie van uw reactie is verwerkt in hoofdstuk 4.4 (vergunningverlening en legalisatie PAS-melders) 5. De bijlage is toegevoegd in de begeleidende documenten 6. De essentie van uw reactie is verwerkt in hoofdstuk 5.5. (landbouw) van het FPLG
Stuurgroep Landbouw veenweideprogramma	1. Het concept FPLG neemt een voorschot op de uitkomst van de herijking van het programma wat gepland staat voor 2025. 2. Geen reden voor vergroten veenweidegebied met 40.000 ha om peilverhoging toe te passen. 3. Financiële middelen in de begroting voor vermogensschade en inkomensschade i.r.t. peilverhoging. 4. Missende maatregelen die bijdragen aan een vitale bodem. 5. Versnelling huidige veenweideprogramma	1. De essentie van uw reactie is verwerkt in hoofdstuk 5.2 (klimaat) van het FPLG. De visie FK2050+ vraagt nog om onderzoek naar en uitwerking van maatregelen op gebied van klimaatadaptatie. De essentie van uw reactie wordt onderdeel van de Kennis- en innovatieagenda. 2. Met de visie FK2050+ zijn er voorts nieuwe inzichten verkregen die in de afwegingen een rol spelen en die te maken hebben met de toekomstbestendigheid van het Friese (grond)watersysteem. 3. Door hier op voorhand middelen voor op te nemen in de begroting betekent niet per se dat er al voorgesorteerd wordt op peilverhoging in een groter gebied

		4. De essentie van uw reactie is verwerkt in hoofdstuk 5.2 (onder thema bodem). 5. Er wordt een maatregelenpakket voorbereid om op 1 juli in te dienen bij het Rijk om hiermee middelen voor uitvoering van de gebiedsprocessen aan te vragen.
Bond Friese VogelWachten	Diverse tekstuele wijzigingsvoorstellen. 1. Diverse vragen over Transitie wet- en regelgeving. 2. Garantiefonds instellen. 3. Friese stikstofbank instellen 4. Faciliteren tijdelijke lease N-rechten, 5. Wat doen we met PFAS? 6. Realisatie NNN niet beperken tot huidige politieke voorkeur.	Tekstuele verbeteringen zijn overgenomen. 1. – 2. – 3. Er is een Friese stikstofbank met daarin een doelenbank (PAS-legalisatie) 4. Dit is formeel geregeld. 5. Hiervoor wordt op Europees, landelijk en regionaal niveau aan gewerkt. Het is echter niet direct relevant voor het FPLG omdat de bronnen hiervoor niet in het landelijk gebied liggen. Bij de uitwerking is dit voor grondverzet uiteraard ook een aandachtspunt. 6. -
Fryske Grûntafel	Zes onderwerpen uitmondend in aanbod over eigen rol bij uitvoering FPLG. 1. Behoefte aan meer duidelijkheid (evt. kaart), maar ook aanpak van onderop 2. Breng Fryslânbreed grondbehoeftes en kansen in beeld en verbind die 3. Benut aankoopkansen van stoppende boeren rondom kwetsbare gebieden 4. Creëer 1 gebieds- en programma overstijgende grondvoorraad en – financiering	In de ontwerpversie van het FPLG gaan we nu uitgebreider in op het thema grond. We hopen dat daarmee de gevraagde duidelijkheid is gegeven. We kondigen daarbij wel aan dat in de komende periode nog een aantal stappen worden gezet, zoals de behandeling van een voorstel voor verruiming van de mogelijkheden van het grondbeleid door Provinciale Staten, de inrichting van een expertteam grond en een nadere analyse van de diverse Rijks- en provinciale grondinstrumenten. De

	5. Neem proactief strategische grondposities in 6. Creëer enkele randvoorwaarden voor slagvaardig handelen	overwegingen die u ons meegeeft betrekken we hierbij.
Reactie Recreatie en Toerisme	In positie brengen van gastvrijheidssector en benoemen welke rol/bijdrage zij spelen in het FPLG/Brede Welvaart	De essentie van uw reactie is verwerkt in hoofdstuk 5.4 (sociaaleconomische vitaliteit)
Terugkomsessie Hackathon	1. Zorg dat de uitvoering en de gebiedsprocessen niet stil komen te staan. 2. Kunnen we maatregelen voorzien van een no-regret check (of oordeel)? 3. Zet een stip op de horizon waar je naartoe kunt werken. 4. Haal het emissiedoelgetal er uit (40 per ha) (stikstof). 5. Geen latente ruimte innemen zonder overleg met ondernemer. 6. Is de opkoopregeling van het Rijk niet voldoende om de PAS melders te legaliseren? 7. Hoe gaat de provincie binnen FPLG om met de status van piekbelasters? 8. Meer generiek dan gebiedsgericht. 9. Wat doen we dan wel als we minder geld krijgen dan gevraagd? 10. Wat als LNV het plan in zijn geheel terugstuurt naar de tekentafel? Dan is de energie weg van de partijen.	1. – 2. – 3. De essentie van uw reactie is verwerkt in de visie en ambitie. 4. De essentie van uw reactie is verwerkt in hoofdstuk 4.4. 5. De essentie van uw reactie is overgenomen 6. De landelijke opkoopregeling zal naar verwachting niet voldoende zijn; daarbij heeft de minister bevestigd dat de ruimte prioritair naar natuur gaat, pas als er ruimte over is kunnen PAS-melders gelegaliseerd worden. 7. Wij weten niet wie de piekbelasters zijn, daarom gaan we met deze bedrijven niet anders om dan andere bedrijven. Het is de eigen keuze van de piekbelaster of ze aan willen geven of ze tot deze categorie behoren. 8. – 9. De essentie van uw reactie is overgenomen in de risicoparagraaf. 10. De essentie van uw reactie is overgenomen in de risicoparagraaf.

Algemeen Bestuur - Wetterskip Fryslân	1. Er is sprake van urgentie, o.a. op het gebied van waterkwaliteit en klimaatadaptatie en het programma biedt een goede basis om snel en voortvarend aan de slag te gaan. 2. Vraagt aandacht voor het nemen van regie door de rijksoverheid. 3. Met het tijdig indienen van het FPLG kunnen we lopende programma's voortzetten en hier nu al financieringsaanvragen voor indienen. 4. De doorkijk naar de middellange en lange termijn uit de visie FK2050+ komt onvoldoende tot uiting. 5. Om Fryslân op langere termijn klimaatbestendig te maken zijn ruimtelijke keuzes nodig. Deze worden nu uitgesteld maar zijn onlosmakelijk onderdeel van de oplossing. In 2025 is het essentieel dat er keuzes worden gemaakt en de komende jaren moeten deze worden voorbereid. 6. Nu nog niet alle kaders duidelijk zijn moeten 'spijt' maatregelen worden voorkomen. 7. De aanpak kan niet zonder inbreng en betrokkenheid van onze inwoners. 8. Aanpak van klimaatverandering vraagt om een consistente langjarige aanpak en ook na 2035 vraagt dit nog om investeringen. 9. Vanuit een integrale aanpak is er terecht aandacht voor de aanpak van de funderingsproblematiek; ook dat is	1. Hartelijk dank voor uw reactie. We werken hier graag samen met u verder aan. 2. Wij delen deze mening en benutten onze contacten met het Rijk om hier aandacht voor te vragen. 3. De intentie is het gebiedsprogramma tijdig op 1 juli in te dienen. Mogelijk worden de Natuurdoelanalyses later ingediend. Van het Rijk hebben wij begrepen dat dit geen onoverkomelijke problemen oplevert voor het beoordelen van de maatregelpakketten. 4. We hebben het plan hierop aangepast. De doorkijk naar middellange en langere termijn en de benodigde acties op kortere termijn voor water zijn duidelijker gemaakt in de hoofdtekst en de bijlagen over water, welke integraal onderdeel uitmaken van het plan. 5. De ruimtelijke keuzes worden integraal meegenomen in de herziening van de provinciale omgevingsvisie die vanaf 2024 wordt voorbereid. In de kennis- en innovatie-agenda is nadrukkelijk ruimte gemaakt voor de kennisvragen rondom water. Dit is ook onderdeel van het maatregelenpakket bodem en water. We willen inderdaad graag zorgvuldig zijn in de onderbouwing van ingrijpende keuzes. 6. Voor de maatregelenpakketten die we nu aanvragen (2024-2025) in het kader
---	---	--

	onderdeel van de problematiek in het landelijk gebied. 10. Naast water, klimaat en natuur onderschrijven wij de aandacht voor de sociaal-economische gevolgen. 11. De aanpak mag niet leiden tot een hogere financiële last van lokale overheden. 12. Het FPLG vraagt om een sterke uitvoeringsorganisatie, zoveel mogelijk werkend vanuit het principe van één overheid en voldoende bemensing, met inzet van middelen uit het Transitiefonds	van het transitiefonds is de check op 'geen spijt' inmiddels uitgevoerd. We zijn voornemens dit ook voor toekomstig uit te voeren maatregelen te blijven doen. 7. Mee eens, de gebiedsgerichte aanpak is hier op gericht. 8. Deze zorg delen wij. Dit hebben we inmiddels benoemd in het hoofdstuk financiën. 9. Mee eens, in het programma is hier nog wat meer aandacht aan besteed. 10. Dank voor het onderschrijven van deze doelstelling. 11. In het programma is benoemd dat we het essentieel vinden dat ook medeoverheden en maatschappelijke organisaties financieel tegemoetgekomen worden in de lastendruk die de transitie van het landelijke gebied met zich meebrengt. 12. We delen deze visie en zetten hierop in.
Gemeente Leeuwarden	1. Spreekt waardering uit voor het proces 2. Kaart aan dat er te weinig urgentiebesef spreekt uit het plan, door het vooruitschuiven van keuzes naar 2025 3. Vraagt om concretere kaders voor de gebieden. Van algemene doelstellingen naar handelingsperspectief. Balans tussen bottom-up en top-down met reële verwachtingen, werken binnen kaders. 4. Betrek FK2050+ in het FPLG	1. Hartelijk dank voor uw reactie. 2. We gaan zo snel mogelijk aan de slag, in het "nu". Voor een aantal keuzes is ofwel meer onderzoek en duidelijkheid nodig, ofwel speelt dat er grotere maatschappelijke dilemma's spelen. We gaan ook zorgvuldig aan de slag. 3. Inmiddels is de gebiedsaanpak duidelijker uitgewerkt in het plan. 4. Inmiddels is dit duidelijker opgenomen in het plan.

	5. De brede welvaart: kansen voor de brede welvaart kunnen nadrukkelijker worden benoemd in het plan. Biedt een wenkend perspectief voor het landelijke gebied. Plannen die in ontwikkeling zijn worden niet benoemd, advies om dit alsnog te doen. Zet meer in op recreatie en toerisme (met voorbeeldprojecten benoemd in de brief) en natuurinclusieve landbouw (met voorbeeldmaatregelen benoemd in de brief). Kansen voor de herontwikkeling van vrijkomende agrarische bebouwing, bijvoorbeeld ten behoeve van nieuwe woonvormen, wonen in combinatie met zorg, bedrijvigheid of recreatie. 6. Ziet een rol voor de kennisinstellingen, kennisnetwerken en bedrijven in Leeuwarden in het uitwerken van kennis en innovatie. Vraagt aandacht voor het ontwerpgericht en met verbeeldingskracht werken naar de toekomst. 7. Verwacht een stevige regierol van de provincie in de governance en uitvoeringsorganisatie. Vraagt om een sterke uitvoeringsorganisatie met voldoende slagkracht en expertise, en spreekt de verwachting uit dat dit niet van de grond komt als dit bij de gemeenten afzonderlijk wordt ingericht. Gemeente wil een rol spelen in de gebiedsprocessen maar wel vanuit heldere afspraken over rollen, taken en verantwoordelijkheden.	5. Inmiddels is de sociaaleconomische vitaliteit en brede welvaart uitgebreider opgenomen in het plan. Dank voor de aangedragen projecten, deze nemen we mee in de uitwerking. Recreatie en toerisme zijn duidelijker benoemd in het plan. Transitiepaden voor de landbouwsector zijn verder uitgewerkt. 6. Dit nemen we mee in de uitwerking. In de tekst vindt u inmiddels een uitgebreidere toelichting op het proces waarmee we de governance en uitvoeringsorganisatie vorm denken te geven. 7. Er is inmiddels een uitgebreidere toelichting opgenomen op het proces waarmee we willen komen tot de inrichting van de governance en uitvoeringsorganisatie.
--	---	--

	Vragen om een onafhankelijke voorzitter. Discussie over governance en aansturing aan de voorkant concreter voeren.	
Waddeneilanden (gezamenlijke reactie)	1. Wat betekend 'geen handelingsperspectief' voor de Wadden i.r.t. de opgaven die op eilanden aanwezig zijn? 2. Graag verduidelijken op welk niveau stikstofopgaven doorgerekend worden (bedrijfsniveau of gebiedsniveau) 3. Graag inzicht geven in het aantal PAS-melders op de eilanden 4. De solidariteitsbenadering om de druk op gebieden in Fryslân te verlagen. Graag toepassen op Vlieland. Er is hier een opgave voor stikstof/natuur maar geen landbouw. Vergroot hier het handelingsperspectief door een reductie van de opgave. 5. Graag de doelstellingen van de bossenstrategie voor de Wadden vertalen met aandacht voor de beperkte ruimte, invloed op het landschap en de zoetwaterbel. Vraag om inzicht in de financiering en bemensing van FPLG en de bomen- en bossenstrategie. 6. Vragen aandacht voor de vernatting in de binnenduinenranden (FK2050) en recreatieve functies in de duingebieden. 7. Graag de rotgans opnemen in de ganzenaanpak 8. Aansluiten bij lopende projecten voor de ontwikkeling Brede Welvaart	1. Met geen handelingsperspectief voor de Wadden bedoelen we dat de stikstofdepositie op de natuurgebieden op de Waddeneilanden maar voor een klein deel afkomstig is van de Waddeneilanden zelf. Op de eilanden is het daarmee niet mogelijk de staat van instandhouding van de natuur op de eilanden op orde te brengen door alleen maatregelen te nemen op de eilanden zelf. 2. Op dit moment gaan we uit van de wettelijke rekenmethoden rondom stikstof, er wordt gerekend op het niveau van de totale depositie op stikstofgevoelig Natura 2000 gebied, dus niet op bedrijfsniveau. 3. Een overzicht van PAS-melders is in het kader van privacywetgeving niet te geven in de tekst van het FPLG. 4. De solidariteitsbenadering zoals u deze hier noemt voor Vlieland is een goed voorbeeld van de reden van het uitten van deze wens. De oplossing voor de instandhouding van de natuur op Vlieland is immers niet alleen binnen het eiland te vinden. Andere sectoren en gebieden moeten daar ook een bijdrage aan leveren. 5. In de bijlage over de "uitwerking per deelgebied" hebben we voor de Waddeneilanden een uitleg opgenomen over kansen en mogelijkheden voor bomen

	9. Rol gemeenten gebiedsprocessen.	en bossen en andere natuur op de Waddeneilanden. Uw overwegingen nemen we daarbij mee. 6. Deze vraag hebben we al beantwoord in de reactienota bij FK2050+. 7. De ganzenaanpak concentreert zich op de schadeveroorzakende soorten ganzen. De rotgans wordt niet daartoe gerekend. Het FPLG gaat niet over de inhoud van de Friese ganzenaanpak, dit is een ander beleidsstuk met een eigen proces. 8. Dank voor de aangedragen projecten, deze nemen we mee in de uitwerking. 9. Er is inmiddels een uitgebreidere toelichting opgenomen op het proces waarmee we willen komen tot de inrichting van de governance en uitvoeringsorganisatie.
Gemeente Waadhoeke	1. Aandacht voor de 'landbouw-identiteit' in de sociaaleconomische vitaliteit. Wat niet betekend dat landbouw altijd hetzelfde moet blijven, we moeten ons ook blijven ontwikkelen. 2. Urgentiebesef vanwege de vergunningverlening nodig, we nemen pas in 2025 de meest zwaarwegende besluiten. 3. Watersysteem loopt tegen haar grenzen aan. Acteren op verzilting. Meedenken vanuit de Waadhoeke. We kunnen ons niet permitteren het probleem voor ons uit te schuiven.	1. We herkennen het aangedragen punt. Het deel van het plan over sociaaleconomische vitaliteit is inmiddels verder uitgewerkt. 2. In 2025 leggen we een aantal keuzes opnieuw voor, om keuzes die we nu 'in potlood' maken straks 'in pen' op te schrijven. Daarmee nemen we de tijd om zorgvuldig te werk te gaan. Desondanks voelen we zeker wel urgentie en gaan we de komende jaren ("nu") zeker wel vast aan de slag met de plannen waarmee we al vooruit kunnen. 3. Verzilting is een belangrijk onderwerp, waar we in het versnellingspakket voor

	4. Een aantal kansen en bedreigingen voor de regio zijn als bijlage bij de brief gevoegd (document Regiodeal Noardwest Fryslân) 5. Geeft een aantal overwegingen mee voor de gebiedsprocessen: 1. Stel het gebied centraal en niet de programma-organisatie. Programma-organisatie is wel de verbinding tussen gebiedsprocessen. Provincie moet daarvoor verantwoordelijk zijn. 2. Ruimte voor organisatorisch verloop 3. Motiveer de bottom up –aanpak, ook financieel 4. In de beginfase is het niet wenselijk alles op doelbereik af te rekenen / niet te stringente kaders 5. Goed gebiedsproces heeft maatwerk ruimte en duidelijkheid 6. Gebiedsproces starten vanuit de huidige onduidelijkheid kan, als transparant wordt gecommuniceerd over wat bekend is, wat verwacht wordt en wat niet bekend is. Randvoorwaarden om te bepalen wat wel en wat niet kan. Duidelijkheid waar het gebied in een bepaalde fase voor aan de lat staat. 7. Tijdsdruk en omvangrijkheid van de doelen zijn een risico	bodem&water maatregelen voor voorzien. Naast de al lopende onderzoeksprojecten zoals FRESHEM. Dit hebben we verduidelijkt. 4. Dank voor de aangedragen projecten, deze nemen we mee in de uitwerking. 5. De tekst over de gebiedsprocessen is aangepast en concreter gemaakt. De komende periode werken we de inrichting van de organisatie en de wijze waarop we hieraan werken verder uit, waarbij we de gemeenten ook betrekken. Een aantal van uw overwegingen ziet u al terug in de aangepaste tekst. 6. Zie ook de reactie op punt 5.
--	--	--

	8. Vrijwilligheid is terecht het uitgangspunt. Gesprek over voeren: hoe kijkt het gebied naar de doelen en wat is het effect als we niet aan de slag gaan? Niets doen is geen optie. 9. Gemeenten onderling niet tegen elkaar uitspelen. 6. Schetst hoe de gemeente de rol van de gemeente in de gebiedsprocessen voor zich ziet.	
Gemeente Dantumadiel	1. Onderschrijft de focus op de uitvoering in de fase 'nu'. Doelen moeten daarbij helder zijn en de randvoorwaarden (financiën en organisatie) voorzien. 2. Bij de fasering opgemerkt dat de duidelijkheid voor ondernemers, maatschappelijke organisaties en gemeente zo spoedig mogelijk komt. Basis voor de gewenste uitvoering en draagvlak en vertrouwen voor het proces. 3. Aandacht voor de leesbaarheid en begrijpelijkheid voor stukken die 'mei de mienskip' worden gesproken. 4. Uitvoeringsorganisatie in het gebied zelf. Met passend mandaat. Helderheid gewenst over de wijze waarop het FPLG bij de bestaande gebiedsprocessen wordt aangehaakt. 5. Waardering voor het fonds Brede Welvaart. Bij de uitwerking aandacht voor de uitvoerbaarheid, overzichtelijkheid en laagdrempeligheid. Aanhaken bij	1. We hebben dit in het plan verduidelijkt voor zover mogelijk. 2. Dit is inderdaad van belang. We hebben niet op alle punten invloed hierop, maar spannen ons hiervoor in. 3. Dit nemen we mee in de verdere uitwerking. 4. De tekst over de gebiedsprocessen is aangepast en concreter gemaakt. De komende periode werken we de inrichting van de organisatie en de wijze waarop we hieraan werken verder uit, waarbij we de gemeenten ook betrekken. 5. Dank voor de aangedragen projecten, deze nemen we mee in de uitwerking, en ook uw overwegingen hierbij. 6. Het niveau waarop de regionale organisatie van de gebiedsprocessen plaatsvindt is momenteel nog niet besloten. Dit nemen we mee in de uitwerking.

	bestaande leefbaarheidsprogramma's; let dan op de verschillende werkingsduur. 6. Onderscheid maken tussen de twee verschillende zandgebieden in de provincie Fryslân, die zijn onderling niet goed vergelijkbaar. 7. Gemeente ziet kansen voor de bossenstrategie en wil graag meedenken. 8. Reflectie op de rol van de gemeenten in het FPLG.	7. We betrekken u hier graag bij. 8. De tekst over de gebiedsprocessen is aangepast en concreter gemaakt. De komende periode werken we de inrichting van de organisatie en de wijze waarop we hieraan werken verder uit, waarbij we de gemeenten ook betrekken.
Gemeente Tytsjerksteradiel	1. De gemeenteraad behandelt het concept FPLG op 22 juni. Vragen om coulant met eventuele aanvullende reacties om te gaan. 2. Vraagt om concreetheid 3. Kaart de onduidelijkheid aan die ontstaat door het vooruitschuiven van doelen. 4. Richting geven aan welke gebieden het eerste aan zet zijn. 5. Welke opgaven spelen daar, hoe ziet de governance eruit? 6. Draagt een aantal bestaande samenwerkingsverbanden aan, waaronder ANNO en het agrarische collectief. 7. Kansen om groenblauwe dooradering te combineren met klimaatopgave (water) zoals waterberging en waterafvoer. 8. Inzet op recreatie en toerisme in een groenblauwe regio (onderbouwd met voorbeelden) 9. Inzetten op nieuwe agrarische verdienmodellen	1. We kunnen helaas reacties na 22 juni niet meer verwerken; het programma is dan al toegezonden voor de bestuurlijke behandeling. De reactie die we nu aan u vragen is echter informeel. Na 1 juli volgt ook nog een formele inspraakperiode. Bovendien blijven we de komende perioden met de gemeenten in overleg. We nodigen u uit om aanvullende reacties dan met ons te delen. 2. Inmiddels is er verder gewerkt aan het programma, richting de conceptversie. We zijn, daar waar mogelijk, zo concreet mogelijk geweest. 3. In 2025 leggen we een aantal keuzes opnieuw voor, om keuzes die wenu 'in potlood' maken straks 'in pen' op te schrijven. Daarmee nemen we de tijd om zorgvuldig te werk te gaan en nog onderzoek uit te voeren waar dat nodig is. Het is daarbij niet de bedoeling zaken

	De vraag aan de uitvoeringsorganisatie wordt als onmogelijk gezien, ook omdat de gemeente ligt in drie gebieden (klei, zand en veen). Provincie is proceseigenaar en faciliteert.	voor ons uit te schuiven; de komende jaren gaan we wel degelijk aan de slag. 4. De tekst over de gebiedsprocessen is aangepast en concreter gemaakt. De komende periode werken we de inrichting van de organisatie en de wijze waarop we hieraan werken verder uit, waarbij we de gemeenten ook betrekken. 5. Zie punt 4. 6. Dank voor de aangedragen projecten, deze nemen we mee in de uitwerking, en ook uw overwegingen hierbij. 7. Deze overweging nemen we mee in de uitwerking. 8. Deze overweging nemen we mee in de uitwerking. 9. Inmiddels is dit onderdeel van het plan bijgewerkt, waarbij we uw overwegingen hebben betrokken. Zie ook het antwoord op vraag 4. We overleggen met u over de inrichting van deze governance.
Sudwest Fryslan	1. Er blijft onduidelijkheid bestaan over de exacte doorwerking van water- en klimaatdoelen. Terwijl de problematiek en urgentie toeneemt en er koppelkansen zijn. 2. Uitvoeringscapaciteit gezamenlijk met de Friese overheden verkennen. 3. Denken graag mee over het fonds Brede Welvaart. Daarbij graag meer aandacht voor het betrekken van de inwoners.	1. Dit hebben we duidelijker in de tekst uitgewerkt. 2. De inrichting van de gebiedsprocessen en de aansturing hiervan is nu uitgebreider in het rapport opgenomen. Voor het inrichten hiervan vindt overleg plaats met de gemeenten. 3. Bedankt. Dit nemen we mee in de uitwerking.

	4. Roepen optotrealisme een 'heteerlijke verhaal' voor landbouw perspectief. Niet alles kan overal. Blijven graag in nauw contact hierover. 5. Meer aandacht voor het Friese landschap. 6. Meer ruimte geven aan bredere oplossingen zoals gastvrijheidseconomie, energietransitie en kansen voor de circulaire economie. 7. Funderingsaanpak beter in het stuk omschrijven.	4. We blijven graag in nauw contact hierover. 5. Dit hebben we in het programma verwerkt. 6. We hebben het onderdeel sociaaleconomische vitaliteit verder uitgewerkt. 7. Dit is inmiddels aangepast.
Friese gemeenten	1. Meer scherppte in de sociaal-economische impact. Meer richting aan de reikwijdte en inzet van het fonds Brede Welvaart. 2. Aanbevelingen voor de inrichting van de gebiedsprocessen. 3. Verdiepingsslag nodig rondom grond en financiële inrichting fondsen. 4. Waardering voor de wijze waarop stakeholders zoals landbouw en natuur in het voorbereidende proces zijn betrokken. 5. Na 1 juli meer aandacht hebben voor hoe ook inwoners in het vervolgtraject worden betrokken. 6. Faseren van opgaven heeft voor- en nadelen. Er is noodzaak en urgentie, voor doelen die meegekoppeld kunnen worden blijven mogelijk kansen missen. Is er een voldoende gezamenlijk beeld bij de doelen die nu nog in potlood zijn opgeschreven? Wenselijk dat benadrukt wordt dat op basis van een stapeling van opgaven extra vaart kan worden gemaakt.	1. Dit is inmiddels uitgebreider opgenomen in het plan. 2. De inrichting van de gebiedsprocessen en de aansturing hiervan is nu uitgebreider in het rapport opgenomen. Voor het inrichten hiervan vindt overleg plaats met de gemeenten. 3. Hier wordt meer aandacht aan besteed in het rapport. 4. Bedankt! 5. Dit nemen we mee in de uitwerking. 6. In 2025 leggen we een aantal keuzes opnieuw voor, om keuzes die we nu 'in potlood' maken straks 'in pen' op te schrijven. Daarmee nemen we de tijd om zorgvuldig te werk te gaan en nog onderzoek uit te voeren waar dat nodig is. Het is daarbij niet de bedoeling zaken voor ons uit te schuiven; de komende jaren gaan we wel degelijk aan de slag met het werken aan de doelen.

	7. Zorg over of gebiedsprocessen voldoende 'opstroom' blijven, door de fasering. Er zal steeds de vraag op tafel liggen of op een later moment niet aanvullende doelen worden benoemd. Meer duidelijkheid en comfort voor de betrokken overheden. Met afgebakende opgaven, voldoende middelen, grondmobiliteit, KPI-aanpak, financiering en communicatie. 8. Er wordt sterk ingezet op doelsturing. Zowel doelsturing als ruimtelijke sturing nodig. 9. Onderschrijven de inschatting van de benodigde bedragen, maar wijzen op het risico dat er vertraging ontstaat door de beschikbaarheid van middelen. Denken graag mee over oplossingen hiervoor. 10. Onvoldoende inzicht in de wijze waarop provincie opgaven geclusterd wil oppakken of evenredig over het Friese grondgebied wil verdelen. Rijk geeft prioriteit aan veenweide, stikstof en beekdalen. FPLG spreekt over de wederkerigheid tussen ingrepen in de verschillende deelgebieden. Onduidelijk of solidariteit tussen gebieden kan zorgen voor een spreiding en fasering van de te behalen resultaten. Hierdoor kan mogelijk een breder draagvlak ontstaan voor de Friese opgave. 11. Vraag om meer duidelijkheid te geven over de zonering rondom natuurgebieden.	7. Zie het antwoord op punt 6. De inrichting van de gebiedsprocessen is inmiddels ook verder uitgeschreven in het rapport. Gemeenten worden betrokken bij het proces. 8. Ruimtelijke keuzes worden vanuit de NOVEX gemaakt. 9. We blijven graag met u in gesprek. 10. De wijze waarop doelen kunnen worden geclusterd of verdeeld verschilt per opgave; soms in het nodig om in een bepaald gebied te werken aan een specifieke opgave (denk bijvoorbeeld aan verziltingsbestrijding), soms is het mogelijk om opgaven te verdelen op basis van solidariteit. Zoals in het rapport omschreven leeft in Fryslân de wens om in te zetten op deze solidariteit. Dat moet wettelijk wel mogelijk zijn. De komende periode werken we aan een concretisering richting de gebiedsprocessen. 11. Ruimtelijke keuzes maken we in de POVI. 12. Deze samenhang is inmiddels duidelijker in het rapport omschreven. 13. Dit zijn we met u eens. 14. De inrichting van de gebiedsprocessen en de aansturing van het programma (de governance) is nu uitgebreider in het rapport opgenomen. Voor het inrichten hiervan vindt overleg plaats met de gemeenten.
--	---	--

	12. Er is samenhang tussen NOVEX, FPLG, Wabos en de visie FK2050+. Dit komt onvoldoende aan de orde. 13. Er blijft onduidelijkheid bestaan rondom opgaven, en bijvoorbeeld consequenties van het landbouwakkoord en de natuurdoelanalyses. Het is ons bekend dat u om meer duidelijkheid blijft vragen. Constatering: dit maakt ondertussen dat er wendbaarheid binnen de afstemming van vraagstukken nodig is binnen de Friese interbestuurlijke samenwerking en met de samenwerkingspartners. 14. De indeling op grondsoort wordt op hoofdlijnen ondersteund. Er gelden echter ook andere samenwerkingsverbanden (bv. Streekwurk). Daardoor ontstaat een lastige bestuurlijke puzzel. 15. De Wadden hebben meerdere specifieke opgaven met al langer bestaande overlegstructuren. Specifieke aandacht in relatie tot de totale Friese aanpak. 16. Oproep om gezamenlijk de uitvoeringsorganisatie vorm te geven, ook met het oog op de schaarse capaciteit. 17. Geven overwegingen mee voor de aanpak van de sociaal-economische leefbaarheid 18. Geven overwegingen mee voor de inrichting van de governance: 1) er dreigt ambtelijke en bestuurlijke drukte te ontstaan. 2) per gebied een aanpak op maat om de rol en verantwoordelijkheden van de gemeente meer concreet in te	15. Zie het antwoord op punt 14. Dit betrekken we bij de uitwerking. 16. Zie het antwoord op punt 14. Dit betrekken we bij de uitwerking. 17. Deze nemen we mee in de uitwerking van dit onderdeel 18. Dit nemen we mee in de uitwerking van de governance. 19. Dit nemen we mee in de uitwerking van de uitvoeringsorganisatie.
--	---	---

	vullen incl. Financiële inzet. 3) in veel gevallen neemt de gemeente dan niet het voortouw, maar wel in meer of mindere mate een actieve rol. 19. Geven overwegingen mee voor de inrichting van de gebiedsprocessen: 1) een regierol voor de provincie 2) gemeente is beschikbaar om mee te denken en deel te nemen 3) mede door krapte op de arbeidsmarkt, kijk naar het bundelen van kennis en capaciteit in één uitvoeringsorganisatie onder provinciale regie.	
Ooststellingwerf	Klimaatadaptatie is voor veel gemeenten nu al belangrijk. We willen aan de slag met de klimaat- en waterdoelen om droogte in ons grondgebied tegen te gaan. Continuering van reeds vastgesteld beleid is onvoldoende voor een koerswijziging. We ondersteunen de gedachte om in samenspraak de voorbereiding van belangrijke keuzes te doen met betrokkenen en belanghebbenden. Het gekozen tijdsplan is te vaag, onvoldoende keuzes die op korte termijn impact moeten hebben. De aanpak van droogte heeft breed maatschappelijk draagvlak. We zien kansen om nu al aan de slag te gaan. We verzoeken daarom een regionale aanpak klimaatadaptatie op te nemen en op korte termijn hiervoor een maatregelenpakket (jan 2024) binnen het FPLG op te nemen.	Klimaatadaptatie is inmiddels duidelijker uitgewerkt in het stuk, inclusief het gekozen tijdsplan. Droogtebestrijding op de zandgronden hebben we opgenomen in het 'nu' (en verder). En is opgenomen in het maatregelenpakket 'water en bodem' dat nu ook wordt aangevraagd bij het rijk.
Achtkarspelen	1. De reactietermijn is kort. Zo kan de gemeenteraad bestuurlijk niet reageren. 2. We missen scherpheid op doelen en concreetheid.	1. De huidige uitnodiging om ons overwegingen mee te geven betreft een informele uitnodiging om ons overwegingen mee te geven die we

	3. Met het doorschuiven van keuzes neemt de onzekerheid voor gebieden toe. 4. Vragen om meer richting te geven aan welke gebieden als eerste aan zet zijn, en de governance en uitvoeringsstructuur. 5. Geven aan aantal overwegingen mee aan de sociaal-economische leefbaarheid: een rol voor ANNO, en meer richting aan de besteding van het fonds Brede Welvaart (welke wordt ondersteund). 6. Te kort tijdsbestek (enkele weken) en onduidelijkheden om op de vormen van rolinvulling. 7. Graag inzetten op het herstel van bomen en bos in plaats van het aanplanten van bos binnen de gemeente. Combineren met groenblauwe dooradering. 8. Gemeente wil vasthouden aan vrijwilligheid voor grondverwerving. De ambitie is uitgesproken binnen de gemeente geen extra NNN te verwerven. Opgaven voor NNN en bossenstrategie binnen bestaande gebiedsprocessen en agrarische collectieven. 9. Ook de interimmers moeten voor 2025 worden gelegaliseerd.	kunnen benutten om een concept, om te zetten naar een ontwerpprogramma. Deze periode kunnen we helaas niet langer maken omdat de tijd om dit plan op te stellen te kort is. Na 1 juli volgt de formele inspraakprocedure met de wettelijke termijnen, ook in deze termijn is uw reactie nog welkom. 2. We hebben de teksten inmiddels concreter gemaakt, voor zover dat mogelijk is. 3. In 2025 leggen we een aantal keuzes opnieuw voor, om keuzes die we nu 'in potlood' maken straks 'in pen' op te schrijven. Daarmee nemen we de tijd om zorgvuldig te werk te gaan en nog onderzoek uit te voeren waar dat nodig is. Het is daarbij niet de bedoeling zaken voor ons uit te schuiven; de komende jaren gaan we wel degelijk aan de slag met het werken aan de doelen. 4. De inrichting van de gebiedsprocessen en de aansturing van het programma (de governance) is nu uitgebreider in het rapport opgenomen. Voor het inrichten hiervan vindt overleg plaats met de gemeenten. 5. Bedankt voor deze overwegingen, we nemen dit mee in de uitwerking. 6. Zie het antwoord op punt 4. De komende periode werken we dit verder uit, en dan betrekken we u daarbij.
--	--	--

		- Deze opmerking nemen we mee in de uitvoering. - Afspraken over het te realiseren Friese deel van het Natuurnetwerk zijn bestuurlijk vastgelegd. De begrenzing is planologisch vastgelegd in de Omgevingsverordening. Daarin staat ook dat het NNN niet kleiner mag worden. - Dit zijn we met u eens, we hebben dit aangepast.
Runom it Aldjip	- Gebied bij de uitwerking van een gebiedsprogramma niet op te delen. Dit zal voor meer gebieden gelden, zo zijn er ook gebieden die op de overgang van 2 provincies liggen. - Wat is het refentiejaar voor de doelstellingen? En een meetprogramma is een essentiële voorwaarde voor stikstofmaatregelen. - Hoe verhouden maatregelen van boeren gericht op bestrijding van verdroging zich tot andere oorzaken van verdroging (drinkwaterwinning)? - Fryslân wil de latente (stikstof) ruimte in milieuvergunningen in kaart brengen. Waarom? We merken in ons gebiedsproces dat dit een zeer gevoelig punt is! - Om gebiedsprocessen op gang te brengen en uit te kunnen voeren is een grondpot van zeer groot belang. Verzoek om hier zo snel mogelijk mee te starten en niet te	- Het is niet de intentie lopende gebiedsprocessen te splitsen. De lopende gebiedsprocessen staan centraal in de aanpak (zie H4.3 FPLG). Bij uitzondering en in samenspraak met gebieden kan hierop een uitzondering worden gemaakt. - De essentie van uw reactie is verwerkt in hoofdstuk 7 (monitoring) van het FPLG - Een goede analyse van de knelpunten in een natuurgebied is onderdeel van de gebiedsgerichte aanpak. - Provincies zijn bevoegd gezag en het in beeld krijgen van de totale vergunde ruimte hoort bij die rol. - De essentie van uw reactie is verwerkt in hoofdstuk 6.1 (grond) van het FPLG - Er zullen afspraken gemaakt worden over samenhang/verbinding gebiedsprocessen FPLG en en andere lopende trajecten, zoals Lelylijn.

	wachten tot de uitvoering van het FPLG formeel start. 6. Zorg over Lelylijn. 7. Schaduwwerking: daar waar extra eisen in de directe omgeving van bv N2000-gebieden gaan gelden, heeft dit gevolgen voor de economische waarde van gronden en gebouwen. Hoe wil men hier mee omgaan? 8. Voorwaarde Fonds voor Innovatie Landbouw is dat er ook instrumentarium is dat die aanpassingen en investeringen (bijvoorbeeld in boerderijvergisting) ondersteund met een ruim innovatiebudget en subsidiemogelijkheden. 9. Rûnom it Alldjip is een lopend gebiedsproces waarbij FPLG wil aansluiten. Dat juichen we toe. Dat betekent dat er ruimte moet zijn voor een aanpak van onderop om met een goed plan -binnen de gestelde kaders-, te kunnen komen, vanuit de streek. Een andere randvoorwaarde is dat er ook middelen zijn voor de procesorganisatie.	7. Met name in de gebiedsprocessen zal moeten blijken of en op welke wijze er sprake is van extra eisen en of het nodig en mogelijk is te compenseren, bijvoorbeeld door herwaardering van gronden. 8. Zie H 5.5 mbt het innovatie fonds. Dit vraagt nog meer concreetheid. 9. Zie tekst GGA (H4.3 FPLG). Voor gebiedsprocessen worden bij het rijk procesmiddelen aangevraagd.
Vitens	1. De opgaven in het landelijke gebied vragen wat ons betreft ook om keuzes. Deze strekking en urgentie zou nadrukkelijker in het FPLG naar voren kunnen komen, Liever in 2023 dan in 2025. 2. We willen graag meer duidelijkheid over welke keuzes uit het NPLG en de WaBoS-	1. In 2025 leggen we een aantal keuzes opnieuwvoor, omkeuzesdiewenu' in potlood' maken straks 'in pen' op te schrijven. Daarmee nemen we de tijd om zorgvuldig te werk te gaan. Desondanks voelen we zeker wel urgentie en gaan we de komende jaren

	brief in het FPLG worden overgenomen (pas toe of leg uit) 3. Het is niet duidelijk of de bescherming van drinkwaterbronnen als structurerende keuze is opgenomen en daarmee voldoende aandacht krijgt. 4. Als input voor de gebiedsprocessen willen we graag de opgave van een mogelijke winning bij Luxwoude meegeven. Er zal afstemming met de provincie moeten plaatsvinden over de mogelijkheden en kansen die er liggen middels het FPLG om de drinkwaterbelangen en landbouwbelangen in grondwaterbeschermingsgebieden beide te dienen; hoe kom je tot win-win?	("nu") zeker wel vaststaandeslag met de plannen waarmee we al vooruit kunnen. 2. We hebben de teksten op dit punt inmiddels verduidelijkt. 3. De bescherming van drinkwaterbronnen en de aanvullende strategische voorraden is onderdeel van staand beleid van de provincie Fryslân en wordt dan ook meegenomen. We hebben de teksten op dit punt verduidelijkt. 4. Het detailniveau om in te gaan op individuele (nieuwe) winningen is te hoog voor het huidige FPLG. Desondanks nemen we uw opmerkingen mee in de uitvoering.
Noardeast Fryslân	1. Belang van de agrarische sector is voor de gemeente groot (werkgelegenheid, maatschappelijk en sociaal leven) 2. Niet alleen uitvoering maar ook duidelijke doelen, voldoende middelen en een passende organisatiestructuur is van belang. 3. Begrip voor dat er nog veel onduidelijk is. Maar het is wel van belang dat die duidelijkheid er voor 2024-2035 wel komt. 4. Gebruik uw invloed bij het rijk om tot die duidelijkheid te komen. 5. Meer duidelijkheid over de beschikbare financiering nodig en de doelen die hiermee moeten worden gerealiseerd, op kortere en langere termijn.	1. - 2. Dit zijn we met u eens. 3. Dit zijn we met u eens. 4. Daar zetten we op in. 5. We hebben de teksten over de financiële onderbouwing uitgebreid. 6. Dit zijn we met u eens. We hebben de teksten over de inrichting van de governance en de uitvoeringsorganisatie inmiddels verduidelijkt en aangevuld. We willen dit in de komende periode graag samen met de gemeenten verder invullen. 7. Dit zien we, en we voorzien in het opstarten van meer gebiedsprocessen. 8. Zie de beantwoording van punt 6. 9. Zie de beantwoording van punt 6.

	6. Uitvoeringsorganisaties moeten zichtbaar zijn in het gebied. 7. Onze gemeente is niet volledig afgedekt met bestaande gebiedsprocessen. 8. Duidelijker zijn over het gebiedsproces en de uitvoeringsorganisatie. 9. Duidelijker governance is nodig. Hier willen we ons graag nog op beraden, en ook op bestuurlijk niveau over overleggen. 10. De huidige werkwijze met ambtelijke en bestuurlijke overleggen voor het concept FPLG werkte goed. Zet dit door tot aan de gebiedsprocessen. Daarna zijn ambtelijke en bestuurlijke overleggen op provinciaal niveau wenselijk voor de afstemming tussen de deelgebieden en voor het volgen van de voortgang. 11. Afstemming met bestaande programma's voor leefbaarheid nodig, let op de werkingsduur. 12. Het behoud van de agrofoodsector is voor deze gemeente van groot belang, 23,5% van de werkgelegenheid is hieraan gerelateerd. 13. De gemeente denkt dat de gevraagde 4,5 mld voor het FPLG realistischer is dan de indicatieve verdeling van het rijk (2,5 mld) en benadrukt dat dit nog altijd niet in verhouding staat tot de grote van de opgaven die ons te wachten staan. Er bestaat een risico dat het verschil leidt tot vertraging.	10. Dit zijn we met u eens, u ziet een dergelijke structuur nu terug in de teksten. 11. Dit nemen we mee in de uitwerking van de sociaaleconomische vitaliteit. 12. Zie de beantwoording van punt 11. 13. Dit nemen we mee in de risicoparagraaf. 14. Zie de beantwoording van punt 11. 15. Het is wel degelijk de bedoeling groenblauwe dooradering ook buiten agrarische grond te realiseren. In het plan staat nu dat we in 2024 beter willen uitzoeken wat hier precies onder valt, hoeveel daarvan al aanwezig is (per deelgebied) en wat dus nog moet worden gerealiseerd (per deelgebied). Daarnaast willen we onderzoeken aan welke kwaliteitseisen (aanleg en beheer) de groenblauwe dooradering moet voldoen om zo goed mogelijk bij te dragen aan bijvoorbeeld de VHR-opgave en andere NPLG-opgaven. In het plan wordt agrarisch natuurbeheer (ANLb) benoemd als grote kans om al een snelle start te kunnen maken met deze opgave, maar daarmee bedoelden we niet dat dit doel alleen met agrarisch natuurbeheer wordt ingevuld. 16. Uw overwegingen nemen we mee in de uitwerking.
--	--	---

	14. Het programma heeft een potentieel grote impact op de leefbaarheid en voorzieningen in onze gemeente. Het beschikbaar stellen van voldoende middelen voor het hele proces is daarom essentieel. We hechten waarde aan dit onderwerp en willen dit in de loop van het proces telkens onder de aandacht blijven brengen. 15. De groenblauwe dooradering wordt nu op landbouwgrond gerealiseerd. Zet hiervoor ook wegbermen in. 16. Kansen voor de bossenstrategie zien we in onze gemeente vooral in de uitbreiding op bestaand areaal bos. Zet de bossenstrategie in om bos te compenseren op het moment dat er zonnepanelen worden aangelegd en daarvoor bomen moeten worden gekapt. Zo kan het gekoppeld worden aan de energietransitie.	
Fryske Marren	1. Overwegingen m.b.t. de rol van gemeenten en gebiedscommissies. 2. Overwegingen m.b.t. de financiering en aansturing van gebiedsprocessen. 3. Friese gemeenten hebben nog geen duidelijkheid over hun rol, anders dan dat er veel verantwoordelijkheid bij hen wordt neergelegd. Geven aan aantal overwegingen mee bij de rol gemeenten, onder andere wettelijke rolverdeling, reguliere taken en vergoeding voor inspanning.	1. De visie van de provincie op stakeholderbetrokkenheid is anders dan u hier schetst. Wij gaan graag in een zo vroeg mogelijk stadium in gesprek met belanghebbenden. Dat betekent niet dat er beloften of afspraken worden gemaakt. 2. We denken dat u met deze tekst aan probeert te kaarten dat er een spanningsveld zit tussen controle geven aan het gebied en het realiseren van 'harde' doelstellingen. In het hoofdstuk

	4. Wenselijk om een apart bestuurlijk overleg voor gemeenten in te richten. Zodat bestuurders openlijk met elkaar kunnen discussiëren zonder dat er vanuit andere overheden of partijen druk wordt uitgeoefend. De gemeenten zijn immers nog zoekende naar hun rol.	strategie leest u onze visie hierop. We werken samen op basis van wederzijds vertrouwen. We gaan uit van doelsturing, en van het sturen op meerdere niveaus, waarbij voortgang wordt gevolgd en bijgestuurd waar nodig. Het is aan de provincie om na consultatie van alle partijen te zorgen dat de koers waar men naar toe werkt duidelijk is. 3. We hebben de teksten over de inrichting van de governance en de uitvoeringsorganisatie inmiddels verduidelijkt en aangevuld. We willen dit in de komende periode graag samen met de gemeenten verder invullen. 4. De provincie gaat niet over welke overleggen gemeenten onderling organiseren en waarover zij afstemmen. Voor afstemming binnen de Friese overheden (incl. Provincie en Wetterskip) hebben we al diverse overlegstructuren.
Het Friesch Grondbezit	1. We komen tot de conclusie dat er al vele gebiedsgerichte aanpakken zijn gemaakt, zonder dat er met de grondeigenaar als rechtmatige eigenaar is gesproken of eigenaren op andere wijzen zijn betrokken. Een gemiste kans omdat alles valt of staat met grond / landelijk eigendom. 2. We adviseren u om bij elke gebiedsgerichte aanpak een	1. In de gebiedsgerichte aanpak worden op dit moment nog geen ruimtelijke keuzes gemaakt. Deze worden in het traject van de provinciale omgevingsverordening gemaakt. 2. Alle Friese stakeholders, inwoners en belangenorganisaties, zijn uitgenodigd om mee te denken over het FPLG. Dat is vooraf gebeurd (u vindt een overzicht van bijeenkomsten in het programma),

	vertegenwoordiger van particuliere grondeigenaren te betrekken, er wordt nu over de eigenaren gesproken en niet met de grondeigenaren. Hierdoor ontbreekt het draagvlak straks in de gebiedsprocessen. 3. De federatie wil graag bij de tot stand koming een belangrijke (adviserende) rol vervullen.	na 1 juli kunt u gebruik maken van de formele inspraakmogelijkheid om inhoudelijke punten mee te geven. Vervolgens vindt de uitwerking richting de gebiedsprocessen plaats. Ook hierbij is uw inbreng (formeel of informeel) welkom. We herkennen de uitspraak dat er over in plaats van met de Friese grondeigenaren wordt gesproken niet. 3. Uw adviezen zijn uiteraard welkom.
Friese natuurorganisaties	Deel 1. Brief 1. De provincie volgt niet de handreiking van het rijk waarin de minimale vereisten voor de gebiedsplannen zijn vermeld. We vinden het belangrijk dat de doelen, opgaven en tijdpaden die in het NPLG zijn gesteld, ook worden gehaald. 2. De sociaal-economische paragraaf vinden we te smal. 3. Water en Bodem zouden het uitgangspunt moeten zijn bij de (ruimtelijke) keuzes die gemaakt moeten worden. Water en Bodem moeten een centrale plek krijgen in het FPLG. We stellen voor: a. FK2050 wordt het toetsingskader van keuzes die nu en in de toekomst worden gemaakt. b. Maak stevige ruimtelijke keuzes. Een zoneringskaart met ordenende principes ligt voor de hand. c. Zet in op nature based oplossingen, waarbij technische	Deel 1. Brief 1. In de inleiding en de visie lichten we dit besluit verder toe. De meeste vereisten nemen we wel mee, op punten hebben we inmiddels ook verdere uitwerkingen en verbeteringen doorgevoerd. Voor een aantal doelen geldt dat er ofwel meer duidelijkheid van het rijk, ofwel meer onderzoek nodig is. Of dat er moeilijker keuzes nodig zijn, waarbij we zorgvuldig te werk willen gaan. Voor deze vereisten geldt dat we hier de komende twee jaar nog mee aan de slag gaan. 2. Deze paragraaf hebben we inmiddels aangepast (en verbreed). 3. Water en bodem zijn inmiddels duidelijker verwerkt. Ruimtelijke keuzes maken we echter in de provinciale omgevingsvisie. 4. Brongerichte maatregelen (stikstof) en systeemherstel ontbreken niet in het

	oplossingen kunnen helpen, als voorafgaand systeemkeuzes worden gemaakt. 4. We verwachten dat uit de NDA's blijkt dat de Friese natuur er slecht voorstaat, o.a. ten aanzien van verdroging en stikstofdepositie. Brongerichte maatregelen, systeemherstel en de realisatie van overgangsgebieden vormen sleuteloplossingen. Robuuste ecologische verbindingen ontbreken. Brede bufferzones beken om de waterkwaliteit te verbeteren. In onze ogen fundamentele onderdelen van het NPLG. 5. Focus wordt gelegd op beheer van natuur binnen NNN. De ervaring leert ons dat de oplossing niet gevonden wordt in het nemen van nog meer natuurherstelmaatregelen, hier is de grens in bereikt. We hebben systeemgerichte en brongerichte maatregelen nodig buiten de natuurgebieden. 6. We begrijpen de gefaseerde aanpak. Hierdoor ontstaat risico op uitstel en het niet tijdig halen van doelen. We zijn het er niet mee eens dat urgente zaken, zoals de herijking van het veenweideprogramma en het bepalen van gebiedsdoelen, naar 2025 worden geschoven. 7. Er zou naast stikstof een grotere prioriteit moeten worden gegeven aan de opgaven vanuit KRW, VHR en de NNN. Deze onderwerpen hebben een deadline van	FPLG. We hebben e.e.a. verduidelijkt, ook in de bijlage natuur. 5. De focus ligt niet op beheer van natuur, de gehele aanpak is van belang. We constateren daarnaast óók dat er kansen zijn om het beheer van de bestaande natuur binnen het natuurnetwerk te optimaliseren. Door dit beter te faciliteren kan het Natuurnetwerk een grotere bijdrage leveren aan alle NPLG-opgaven. . 6. In 2025 leggen we een aantal keuzes opnieuw voor, om keuzes die we nu 'in potlood' maken straks 'in pen' op te schrijven. Daarmee nemen we de tijd om zorgvuldig te werk te gaan. Desondanks voelen we zeker wel urgentie en gaan we de komende jaren ("nu") zeker wel vast aan de slag met de plannen waarmee we al vooruit kunnen. 7. Dit is inmiddels onderdeel van de maatregelenpakketten welke we indienen voor de versnelling. 8. We hebben de teksten over de inrichting van de governance en de uitvoeringsorganisatie inmiddels verduidelijkt en aangevuld. 9. Dit nemen we over in de rapportage.
--	---	---

	2027. Versnelde aanpak van Natuer mei de Mienskip en versnelling van de KRW-maatregelen. 8. Geven overwegingen mee voor de inrichting van de uitvoeringsorganisatie. 9. Zet een goed participatieproces op en betrek daarbij inwoners, inclusief jongeren en studenten. Bijlage 1. Water en Bodem sturend in de inleiding. 2. Maak duidelijk in de inleiding welke besluiten op korte termijn genomen moeten worden. En geef prioriteit aan KRW en NNN. 3. Voer een quick scan uit van de toetsing van het programma aan de doelen en randvoorwaarden van het rijk. Vul waar mogelijk kennislancunes aan. 4. Doe een uitvraag voor een dekkende LESA. 5. Aantal opmerkingen op de visie en ambitie. 6. Strategie en aanpak: zet in op capaciteit, uitvoeringsorganisatie. 7. Geef aan dat KRW en NNN in 2027 gerealiseerd moeten worden. 8. Geef aan dat experimenteerruimte binnen de kaders van de NDA's en LESA moet plaatsvinden. 9. Maak onderscheid tussen enerzijds het halen van hoofddoelen van het NPLG en anderzijds flankerend beleid (met betrekking tot PAS-melders)	Bijlage 1. We hebben een verduidelijkende tekst toegevoegd. 2. Dit is niet verwerkt in de inleiding, maar elders in het document zijn deze teksten wel verduidelijkt. KRW en NNN zijn onderdeel van de maatregelenpakketten voor het 'nu'. 3. We hebben een conceptbeoordeling hiervoor ontvangen van het rijk (informeel, ambtelijk) welke we hebben verwerkt. Een deel van de kennislancunes is niet in 1 maand op te lossen. Deze maken onderdeel uit van de kennis- en innovatieagenda. 4. Dit is onderdeel van de kennis- en innovatieagenda. 5. Dit hoofdstuk is inmiddels herzien. 6. We hebben de teksten over de inrichting van de governance en de uitvoeringsorganisatie inmiddels verduidelijkt en aangevuld. 7. Dit is nu opgenomen. 8. -
--	---	--

	10. De natuurinclusieve samenleving als vetrekpunt 11. Focus met de maatregelen op gebieden buiten de NNN/Natura2000 12. Geef aan wat de kennisleemte is als het gaat om de aan Fryslân toebedeelde VHR-doelen. Maak dit SMART. 13. Maak onderscheid tussen maatregelen voor systeemherstel en specifieke soortgerichte maatregelen. 14. Haal de tekst eruit dat de realisatie van de NNN in 2027 niet gaat lukken en geef aan dat dit in 2027 af moet zijn. Gebruik een andere kaart voor de restopgave. 15. Analyseer de doelen en aanpak op basis van de NDA's en pas programma nog voor 1 juli 2023 aan. 16. Sluit met de sociaaleconomische agenda aan bij op wat nu al in het Friese landelijk gebied gebeurt op het gebied van gezondheid, energie, recreatie toerisme en allerlei vormen van landbouw. Voeg extensieve, natuurinclusieve, circulaire landbouw als transitiepad toe. 17. Verduidelijk de opmerking dat "Terreinbeherende organisaties zien kansen om te experimenteren met natte teelten of begrazingsbeheer met vee" of haal deze zinsnede weg 18. Maak gebruik van de door ons voorgestelde maatregelen om het FPLG concreter te maken. (lijst met 11 maatregelen met subonderdelen).	9. - 10. - 11. Er zijn maatregelen binnen, en buiten natuur nodig. 12. Dit is inmiddels duidelijker uitgewerkt in de maatregelenpakketten en de kennis- en innovatieagenda. 13. Dit onderscheid is in de tekst verduidelijkt en komt verder naar voren in het maatregelpakket natuur. 14. De opgave voor de NNN staat, maar het is ook een feit dat we dit niet gaan halen voor 2027. Daarom heeft het college in feb dit jaar een aangepaste realisatiestrategie vastgesteld. De kaart is geactualiseerd. 15. De NDA's zijn inmiddels uitgevoerd. Het programma in detail hierop aanpassen voor 1 juli 2023 is uiteraard niet realistisch. Bovendien is de monitoring en kennis over de staat van de natuur voortdurend in ontwikkeling en voorzien wij nog aanvullende monitoring in de gebiedsprocessen. 16. Dit onderdeel is inmiddels grondig herzien. 17. De zin is aangepast. 18. We nemen deze aanbevelingen mee naar de verdere uitwerking in de gebiedsprocessen. 19. We hebben teksten over deze samenhang verduidelijkt.
--	--	--

	19. Geef aan hoe de samenhang met de NOVEX en het FPLG er uit ziet. Waar wordt welke keuze gemaakt? 20. Ga nader en uitgebreider in op de samenhang met andere provincies	20. Dit wordt op meerdere plekken benoemd.
Gebiedscommissie Koningsdiep	1. In het FPLG worden de landelijke natuur-, water en klimaatopgaven nog niet concreet gemaakt. In de fasering worden de opgaven pas in 2025 vastgesteld. Door dit uitstel hebben we nog geen duidelijkheid en daarover zijn we teleurgesteld. 2. We werken aan de natuur en wateropgaven in het beekdal. Door de voorgestelde fasering is het niet mogelijk koppelkansen te benutten en op nieuwe opgaven te anticiperen. 3. Graag wijzen we u op twee lopende streekinitiatieven over de toekomst van de landbouw in het gebied, naar aanleiding van het NPLG en FPLG. De resultaten worden eind 2023 opgeleverd. Voor de landbouwsector en het gebied betekent de fasering nu nog twee jaar onduidelijkheid.	1. In 2025 leggen we een aantal keuzes opnieuw voor, om keuzes die we nu 'in potlood' maken straks 'in pen' op te schrijven. Daarmee nemen we de tijd om zorgvuldig te werk te gaan en nog onderzoek uit te voeren waar dat nodig is. Het is daarbij niet de bedoeling zaken voor ons uit te schuiven; de komende jaren gaan we wel degelijk aan de slag met het werken aan de doelen. In de teksten hebben we geprobeerd de aanpak en doelen duidelijker te maken waar dat mogelijk is. 2. Graag werken we wel alvast met u aan deze koppelkansen. In de maatregelenpakketten is hier ook ruimte voor gemaakt. 3. Zoals in de beantwoording van de voorgaande twee punten al aangegeven, gaan we de komende periode graag wel al met u aan de slag. Voor een deel van de doelen kan wel al helderheid worden gegeven. Voor een deel geldt dat ze alleen 'in potlood' bekend zijn, maar dat betekent niet dat we hiermee nog niet aan de slag kunnen gaan. In de

		versnellingspakketten voorzien we juist ook maatregelen in het zandgebied en beekdalen.
Opsterland	1. College waardeert de aanpak met doelsturing. De gefaseerde aanpak leidt ertoe dat scherpste in de doelen ontbreekt. De keuzes voor water en broeikasgassen naar achteren schuiven en het uitblijven van maatregelen hiervoor maakt een goed gebiedsproces onmogelijk. 2. Gebruik uw invloed op het rijk om genoeg ruimte op te nemen voor een effectief gebiedsproces. 3. We benadrukken dat de VHR-doelstellingen wat ons betreft niet veranderen. In hoofdstuk 5 suggereert u dat doelen niet realistisch zijn. Wat ons betreft streven we naar deze doelen. 4. Voor klimaat zien we nu al kansen om aan de slag te gaan met klimaatadaptatie.	1. In 2025 leggen we een aantal keuzes opnieuw voor, om keuzes die we nu 'in potlood' maken straks 'in pen' op te schrijven. Daarmee nemen we de tijd om zorgvuldig te werk te gaan en nog onderzoek uit te voeren waar dat nodig is. Het is daarbij niet de bedoeling zaken voor ons uit te schuiven; de komende jaren gaan we wel degelijk aan de slag met het werken aan de doelen. In de teksten hebben we geprobeerd de aanpak en doelen duidelijker te maken waar dat mogelijk is. 2. Dit nemen we mee. 3. Niet alle VHR-doelstellingen worden ter discussie gesteld. Voor een aantal doelstellingen constateren we dat "Op basis van de kennis die er is, blijkt dat een deel van de aan Frysland toebedeelde VHR-doelen niet realistisch is of dat de maatregelen die daarvoor nodig zijn onmogelijk zijn. Het gaat bijvoorbeeld om de oppervlakte doelstellingen voor droge duinen en blauwgrasland en populatieomvang-doelstellingen voor de soorten kemphaan en Noordse woelmuis. Hiervoor zal per doel worden bekeken wat de best mogelijke aanpak

		is. Meestal zal dit voor de korte termijn neerkomen op streven naar behoud van de huidige situatie." Westellendus niet de doelen (de soorten op habitattypen) ter discussie maar constateren dat de opgaven t.a.v. de vereiste minimale omvang of populatiegrootte niet realistisch zijn in het licht van de huidige (veelal slechte) situatie. 4. We gaan hier graag de komende periode met u mee aan de slag. In het maatregelenpakket 'water en bodem' hebben we een aantal klimaatadaptatiemaatregelen opgenomen waarmee we de komende periode vast willen versnellen.
Farmers Defence Force	1. Een aantal onderzoeken op het vlak van stikstofdepositie ontbreken. 2. De hydrologische situatie in Fochteloerveen is een probleem. 3. In de Rottige Meenthe/ Brandemeer wordt de oorzaak van de fosfaatproblematiek (ganzen) niet aangepakt. 4. Natuurbeheer moet meer aandacht krijgen. 5. Waterkwaliteitsnormen zijn niet reëel. 6. Het veenweideprogramma heeft een onjuist rekenprogramma. 7. Nederland heeft mondiaal de meest duurzame landbouw met de laagste milieu footprint. 8. Wie bepaalt wat sociaaleconomische vitaliteit is. 9. De zorg dat boeren niet mee mogen praten over natuurbeheer.	1. – 2. – 3. – 4. De essentie van uw reactie is verwerkt in hoofdstuk 5.1 (natuur) van het FPLG 5. – 6. De essentie van uw reactie is verwerkt in hoofdstuk 7 (monitoring) van het FPLG 7. – 8. De essentie van uw reactie is verwerkt in hoofdstuk 5.4 (sociaaleconomische vitaliteit) 9. Voor alle plannen die door provincie of Wetterskip worden opgesteld geldt dat er de mogelijkheid is op in te spreken. 10. – 11. –

	10. Afwezigheid genoeg diverse boeren bij Hackaton FPLG. 11. Vervuiling oppervlaktewater uit rioolwaterzuiveringsinstallaties worden ondergeschoven. 12. Heb aandacht voor andere bronnen van uitstoot zoals vliegverkeer en scheepsvaart etc. 13. Niet alleen de boeren maar de hele samenleving zal een transitie door moeten. 14. De governance en zeggenschap landbouworganisaties moet nog nader worden ingevuld. 15. Een reguleringssystematiek voor emissies is ongeschikt (AERIUS). 16. Wie bepaald wanneer een bodem vitaal is? 17. Afschaffing van derogatie is slecht voor het bodemleven. 18. Zonder de deken van broeikasgassen om de aarde zal de zon het leven op aarde vernietigen. 19. De landbouw heeft haar klimaatbijdrage al geleverd. Werkelijke klimaathinder komt van de industrie 20. De biodiversiteit in Nederland neemt sinds 1990 toe. De grootste drukfactor is hydrologie. 21. Niet eens met de zin dat de uit- en afspoeling van landbouwgronden nationaal de belangrijkste bron van nutriënten zijn en de afname emissies huishoudelijk afvalwater. 22. De natuur schuift haar nutriëntenproductie door naar de boeren.	12. Ook voor andere sectoren worden maatregelen genomen. Deze landen echter niet in het programma voor het Friese landelijke gebied. 13. De essentie van uw reactie is verwerkt in hoofdstuk 5.4 (sociaaleconomische vitaliteit) 14. De governance wordt op hoofdlijnen beschreven met name gericht op gebiedsgerichte aanpak. Dit wordt met partners verder uitgewerkt 15. – 16. – 17. – 18. – 19. – 20. – 21. De zin over huishoudelijk afvalwater is anders geformuleerd. 22. – 23. – 24. – 25. De huidige staat wordt beschreven in de natuurdoelanalyses. 26. – 27. Aan de NDA's wordt nog gewerkt. 28. – 29. – 30. – 31. De essentie van uw reactie is verwerkt in hoofdstuk 7 (monitoring) van het FPLG 32. – 33. –
--	---	--

	23. Beleidsmakers willen een park van Fryslân maken over de rug van haar inwoners 24. Voorstel om Natura2000-gebied Rottige Meenthe en Brandemeer in te polderen en om te zetten naar landbouwgrond 25. Men spreekt over 30% natuurherstel VHR. Maar waar wordt 30% van genomen als er geen 0-meting is? 26. Bijdrage bermen aan de biodiversiteit en stikstofdepositie wegverkeer. 27. Uit de tekst blijkt dat de natuurdoelanalyses al klaar zijn, waarom worden deze niet gedeeld. 28. Veenmos leeft van stikstof en hoogveen gedijt bij ammoniak. 29. De zin “Het natuurnetwerk kan daarmee een belangrijke bijdrage leveren aan het realiseren van de VHR-doelen.” geeft aan dat habitatsgrenzen worden opgerekt buiten de Natura2000-gebieden 30. Sociaaleconomische analyse wordt betrokken bij de gebiedsprocessen. Maar niet met de landbouworganisaties. 31. Oproep voor monitoring en 0-meting op Friese schaal. 32. Als alle plannen worden uitgevoerd is 1,8 keer de oppervlakte van Friesland nodig 33. Er is zicht nodig op betere verdienmodellen 34. Innovatiebudget is onvoldoende. 35. Bezwaar tegen het naar boven brengen van de vergoedingen voor natuurbeheerders 36. De plannen zien op 10-15 jaar. Kosten voor structureel beheer zijn niet in beeld gebracht.	34. Er is een betere toelichting op het innovatiebudget opgenomen. 35. – 36. – 37. – 38. Hier zijn al instandhoudingsopgaven voor 39. – 40. Het peilbeheer in natuurgebied wordt al zo veel mogelijk gericht op optimale hydrologische condities voor de natuur. 41. – 42. Omdat onteigening de basis van ons rechtsgevoel raakt – persoonlijk eigendom – kiezen wij er voor onteigening niet in te zetten. In lijn met ons eerdere besluit over de realisatie van het Fries Natuur Netwerk kan er een moment zijn om te komen tot een heroverweging van dit uitgangspunt. Deze zin vindt u terug in het FPLG.
--	---	---

	37. Groenblauwe dooradering en de uitbreiding van kleine sloten. 38. Oproep om meer te eisen van natuurorganisaties. Ook voor hen resultaat plichtig maken. 39. Er wordt niet over voedselzekerheid gesproken. 40. Het principe HAKLAM (Hoog Als het Kan, Laag Als het Moet) kan ook worden toegepast op Natura2000 gebied. 41. Ongepast gebruik van de term duurzame ontwikkeling. 42. Motie onteigening als instrument niet toestaan.	
Sectorconsultatie Landbouw van PCLG	Rapport 'Natuur anno 2023: vallen of opstaan?' van de Stichting Landbouw en Natuur.	De essentie van uw reactie is verwerkt in hoofdstuk 7 (monitoring) van het FPLG.